

ДИСКУСІЙНА ТРИБУНА

П. Штомпка, проф.,
Ягелонський університет у Кракові, Польща
Президент Міжнародної соціологічної асоціації у 2002–2006 рр.

ДЕСЯТЬ ТЕЗ ПРО СТАТУС СОЦІОЛОГІЇ В НЕРІВНОМУ СВІТІ¹

Прошло вже майже десять років з того часу як у 2002 році на міжнародному соціологічному конгресі у Брісбені я виступив з дуже "політично некоректним" гаслом "*Досконалість важливіша за рівноправність*" і був обраний Президентом Міжнародної соціологічної асоціації. Сьогодні це гасло є знову актуальним, особливо після Міжнародного соціологічного конгресу 2010 року у Гетеборзі, де Президентом був обраний Майкл Буравой, який знову запалив революційною пристрастю Міжнародну соціологічну асоціацію: заклик звернути увагу на "альтернативні", "місцеві" соціології, на пригноблюючи природу західних методів та теорій, на "імперіалізм" англійської мови. Ми обидва представили наші протилежні точки зору на сторінках журналу *Contemporary Sociology* (липень 2011, с. 388–404), але оскільки це мало наслідком фундаментальне нерозуміння моєї позиції та навішування на мене незаслужених ярликів "останнього позитивіста" та "сліпого фаната США", я хочу ще раз якомога більш стисло і точно пояснити свою позицію у цих десяти тезах. Майкл Буравой шляхетно прийняв мої тези для публікації у бюлетені *Global Dialogue*, за що я йому вдячний.

Перше, не слід робити епістемологічні висновки з сучасного стану справ у світі, або з конкретних особливостей інституційного статусу нашої дисципліни у різних частинах світу. Більшість соціологів, у тому числі і я, завдяки своїй професійній чутливості повністю усвідомлюють несправедливі нерівності як між так і всередині сучасних суспільств, що також включає і різні дослідницькі можливості. Проте це не означає, що має бути одна соціологія для привілейованих та друга для непривілейованих. Справжня соціологія рівною мірою здатна зрозуміти як багатих, так і бідних.

Друге, перефразуючи відоме прислів'я, щоб змінити світ нерівностей, потрібно спочатку його зрозуміти. Знову ж таки, більшість соціологів, у тому числі і я, орієнтовані на зміни. Проте наші активістські прагнення не можна реалізувати моралізаторством, проповідуванням або ідеологічними маніфестами, а лише розкриттям механізмів та закономірностей соціального жит-

тя, включаючи ті, що створюють та закріплюють нерівності та несправедливість. Карл Маркс провів більшу частину свого життя у бібліотеці, а не на барикадах, і став гігантом соціальної науки не завдяки *Комуністичному Маніфесту*, а завдяки *Капіталу*.

Третє, є тільки одна соціологія для багатьох соціальних світів [Див. статтю П. Штомпки у: *The ISA Handbook of Diverse Sociological Traditions* / Ed. by Sujata Patel. – Sage, 2010.]. Механізми і закономірності соціального життя є універсальними для людської раси, хоча, безумовно, мають особливості у різних цивілізаціях, культурах, суспільствах та навіть сегментах суспільств. Завдяки глобалізації останнім часом поступово відбувається певна уніфікація цих механізмів та закономірностей, але це не стосується несправедливих нерівностей (Північ vs. Південь, ядро vs. периферія, расові, гендерні та класові розділення всередині суспільств), а також релігійного фундаменталізму (віруючі vs. невіруючі).

Четверте, стандарти соціологічного дослідження та хорошої теорії є універсальними. Вони є частиною дослідницького інструментарію, що постійно поповнюється, та зібранням конкуруючих соціологічних теорій. Це не має відношення до будь-якого "позитивізму", оскільки якісні методи та інтерпретативні теорії сьогодні домінують і це є визнанням специфіки предмету саме соціального дослідження; такі методи і теорії також потребують універсальних стандартів, навіть якщо вони відрізняються від стандартів "позитивістської" соціології, яка намагається імітувати природничі науки.

П'яте, "гріх походження" не дискредитує результату. Той історичний факт, що створення стандартного дослідницького інструментарію та зібрання конкуруючих теорій було розпочато бородатими літніми чоловіками, переважно євреями з Німеччини, Франції та Британії, а потім розвинуте здебільшого у Західній Європі та Сполучених Штатах, не має ніякого відношення до безпосередньої якості цих інструментів та теорій. І методи, і теорії завжди були і мають бути предметом ретельної перевірки, уточнення та удосконалення. Однак відкидати цю методологічну і теоретичну традицію як "імперіалістичну" є ознакою обскурантизму. Замість цього я б рекомендував, приєднуючись до Ньютона та Мертона, "стати на плечі гігантів".

Шосте, марні зусилля створити "альтернативні" або "місцеві" соціології є згубними для ди-

¹ Публікується за згодою автора та головного редактора бюлетеню Міжнародної соціологічної асоціації "Social Dialogue" М.Буравого. Переклад з оригінальної публікації: *Piotr Sztompka. Ten Theses on the Status of Sociology in an Unequal World // Social Dialogue. – November 19, 2011. – Електронний ресурс: <<http://www.isa-sociology.org/global-dialogue/2011/11/ten-theses-on-the-status-of-sociology-in-an-unequal-world/>>*

сципліни. Наука, в тому числі і соціальна, не знає кордонів. Вона розвивається як спільний фонд знання, для якого більш ніж бажаними є внески усіх національних, регіональних і навіть локальних соціологій. Ці соціології можуть мати особливі дослідницькі можливості, специфічні дослідницькі програми, зокрема в плані акцентування або ж орієнтації на певні проблеми, однак вони не потребують альтернативних методологій або ж місцевих теорій. Я б порадив не сперечатися про необхідність місцевих соціологій, а робити справу. Велика кількість важливої соціологічної роботи виконується у не-західному світі. Як правило, ця робота ґрунтується на стандартних методах і робить внесок до загального зібрання теорій. Тут немає нічого альтернативного або місцевого, є просто хороша соціологія.

Сьоме, претензії на національні соціології не мають великого сенсу в сучасному соціальному світі, який глобалізується і стає все більш космополітичним. Той факт, що країни або нації-держави є різними, не означає, що різними є, або ж мають бути, їх соціології. За таких обставин "національне" має сенс тільки для певних інституційних відмінностей, що залишаються, для позначення власних "батьків-засновників" та особливостей фокусу дослідницького інтересу. Однак результати, якщо вони заслуговують на назву "соціологічних" і не представляють лише місцевий опис або ж локальну статистику, мають бути достатньо абстрактними, щоб збагатити загальний фонд соціологічного знання. Майбутнє, в тому числі і Міжнародної соціологічної асоціації, не в національних соціологіях, а в дослідницьких групах або мережах (сьогоднішніх дослідницьких комітетах *RC*, цільових *TG* та робочих *WG* групах).

Восьме, той історичний факт, що саме природна мова, англійська, а не певна штучна, спеціально створена мова (як-то есперанто), стала

найбільш вживаним засобом спілкування у літаках, в туристичних подорожах, у комп'ютерній справі, в Інтернеті і в науці, включаючи соціологію, *не тільки не є катастрофою, але й створює величезні можливості.* Це, зокрема, стосується і соціологів з тих країн, чия мова не є широко вживаною за їх межами (зокрема, моя власна країна), які тепер не тільки отримали доступ до майже всієї загальної соціологічної спадщини (завдяки перекладам англійською) але й мають можливість зробити власний внесок до загального фонду соціологічних знань (через публікації англійською).

Дев'яте, помилкою є вважати, що обставини власного життя дослідника дають йому певні епістемологічні переваги. Розкриття механізмів і закономірностей несправедливості та нерівностей не є прерогативою бідолах або інсайдерів. Численні приклади демонструють протилежне. Справжній авторитет в науці забезпечується тільки якістю результату, а не соціальним статусом вченого.

Десяте, ціннісні міркування та ідеологічні упредження є неминучими і, навіть, припустимими в соціології на евристичній стадії формулювання проблеми або обрання теми дослідження, але їм не має місця у остаточних результатах та їх обґрунтуванні. І крім того, усі цінності, як радив Гуннар Мюрдаль [*Objectivity in Social Research. – Volume 2. – Issue 2 – New York: Pantheon Books, 1969.*], мають бути відкритими для обговорення. Саме цього я і прагнув у своїх десяти тезах.

Переклад О. Д. Куценко
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Надійшла до редколегії 15.12.11